

YOSHLARNI INTERNETDAGI TAHDIDLARDAN HIMOYA QILISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI

Isayev Nozimjon Toxirjonovich

Namangan Davlat Texnika Universiteti

2-son akademik litseyi

Informatika fani o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada yoshlarni internetdagi tahdidlardan himoya qilishning pedagogik asoslari ko'rib chiqiladi. Zamonaviy axborot jamiyatida internet foydalanuvchilarining tobora o'sib borayotgan yoshligi, kiberxavfsizlik madaniyatini shakllantirish zarurati, o'qituvchi va ota-onalarning hamkorlikdagi mas'uliyati, hamda raqamli savodxonlikni targ'ib qilishning ta'limiy usullari tahlil qilinadi. Maqolada statistik ma'lumotlar, pedagogik yondashuvlar va amaliy tavsiyalar keltirilgan bo'lib, maktab ta'limi tizimida kiberxavfsizlik tarbiyasini joriy etishning samarali yo'llari asoslanadi.

Kalit so'zlar: internet tahdidlari, kiberxavfsizlik, raqamli savodxonlik, pedagogik himoya, yoshlar tarbiyasi, axborot xavfsizligi, onlayn xavf-xatarlar, ta'lim texnologiyalari, maktab ta'limi, kiberbullying.

Аннотация. В статье рассматриваются педагогические основы защиты молодежи от угроз в интернете. Анализируются рост числа интернет-пользователей в современном информационном обществе, необходимость формирования культуры кибербезопасности, совместная ответственность учителей и родителей, а также образовательные методы повышения цифровой грамотности. В статье представлены статистические данные, педагогические подходы и практические рекомендации, а также предложена основа для эффективных способов внедрения образования в области кибербезопасности в школьную систему образования.

Ключевые слова: интернет-угрозы, кибербезопасность, цифровая грамотность, педагогическая защита, воспитание молодежи, информационная безопасность, онлайн-угрозы, образовательные технологии, школьное образование, кибербуллинг.

Abstract. This article examines the pedagogical foundations of protecting young people from threats on the Internet. The growing youth of Internet users in the modern information society, the need to form a culture of cybersecurity, the joint responsibility of teachers and parents, as well as educational methods for promoting digital literacy are analyzed. The article presents statistical data, pedagogical approaches and practical recommendations, and provides a basis for effective ways to introduce cybersecurity education in the school education system.

Keywords: Internet threats, cybersecurity, digital literacy, pedagogical protection, youth education, information security, online threats, educational technologies, school education, cyberbullying.

Kirish

XXI asrda internet global madaniyat va bilimlar manbaiga aylandi. Mamlakatimizda ham internetdan foydalanuvchilar soni yildan-yilga oshib bormoqda. O'zbekiston Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirligi ma'lumotlariga ko'ra, 2023-yil yakuniga ko'ra mamlakatimizda internet foydalanuvchilar soni 25 million nafardan oshdi va ularning 38 foizini 14-29 yoshdagi yoshlar tashkil etadi.

Biroq internet nafaqat imkoniyatlar, balki ulkan tahdidlar manbai hamdir. Kiberjinoyatchilik, kiberbullying, shaxsiy ma'lumotlar o'g'irlanishi, zararli kontent va psixologik manipulyatsiya - bularning barchasi yoshlarning virtual hayotida katta xavf tug'diradi. Xalqaro Telekommunikatsiya Ittifoqi (ITU) 2023-yilgi hisobotiga

ko'ra, dunyo bo'yicha har yili 1 milliarddan ortiq kishi kiberxurujlarga uchraydi, ularning 40 foizi 25 yoshgacha bo'lgan shaxslardir.

Pedagogika fani nuqtai nazaridan, yoshlarni bu tahdidlardan himoya qilish faqat texnik cheklovlar bilan emas, balki ongli raqamli madaniyatni shakllantirishga qaratilgan ta'lim jarayoni orqali amalga oshirilishi lozim. Ushbu maqolaning maqsadi - yoshlarni internetdagi tahdidlardan himoya qilishning pedagogik asoslarini tahlil qilish va samarali ta'lim usullarini asoslashdir.

INTERNETDAGI ASOSIY TAHDIDLAR VA YOSHLARGA TA'SIRI

Yoshlar duch keladigan internet tahdidlari bir necha toifaga bo'linadi. Birinchidan, kiberbullying - onlayn muhitda tengdoshlar tomonidan bosim o'tkazish, tahqirlash va qo'rqitish hodisasi. UNICEF ma'lumotlariga ko'ra, dunyo bo'yicha har uchta o'smirdan biri kiberbullyingga uchragan. O'zbekistonda o'tkazilgan tadqiqotlar ko'rsatishicha, so'rovda qatnashgan 12-17 yoshdagi o'quvchilarning 29 foizi ijtimoiy tarmoqlarda psixologik bosimga duch kelgan.

Ikkinchidan, fishing hujumlari - shaxsiy ma'lumotlar, bank rekvizitlari va parollarni o'g'irlashga qaratilgan aldov sxemalari. Kaspersky Security Network hisobotiga ko'ra, 2023-2024 yilda fishing hujumlari soni oldingi yilga nisbatan 40 foizga oshdi. Yoshlar, ayniqsa, qiziqarli sovg'alar va aksiyalar va'dasi bilan jalb qilinuvchi fishing sxemalariga ko'proq tushib qoladi.

Uchinchidan, zararli kontent - zo'ravonlikni, ekstremizmni targ'ib qiluvchi yoki kattalar uchun mo'ljallangan materiallar. Bolalar va o'smirlarning bunday kontentga erta duch kelishi ularning psixologik rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, ijtimoiy tarmoqlardagi noto'g'ri ma'lumotlar (dezinformatsiya) yoshlarning tanqidiy fikrlash qobiliyatini zaiflashtiradi.

To'rtinchidan, internet qaramligi - ortiqcha vaqt o'tkazish, o'yinbozlik, ijtimoiy tarmoqlarga haddan ziyod berilib ketish. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti

(JSST) 2018-yilda kompyuter o'yinlari qaramligi (gaming disorder) ni rasman kasallik sifatida tan oldi. O'zbekistonda o'tkazilgan so'rovnoma ko'ra, maktab o'quvchilarining 22 foizi internet va kompyuter o'yinlariga bog'liqlik alomatlarini namoyon qilmoqda.

PEDAGOGIK HIMOYA TIZIMINING NAZARIY ASOSLARI

Yoshlarni internetdagi tahdidlardan himoya qilishning pedagogik asoslari bir qancha nazariy tamoyillarga tayanadi. Birinchi tamoyil - profilaktik ta'lim. Bu yondashuv muammo yuzaga kelgandan so'ng kurashish o'rniga, oldindan bilim va ko'nikmalar berishni nazarda tutadi. L.S.Vigotskiyning "yaqin rivojlanish zonasi" nazariyasiga asosan, o'quvchiga tegishli bosqichda tegishli axborot xavfsizligi bilimlari berilishi zarur.

Ikkinchi tamoyil - kritik fikrlashni rivojlantirish. B.Blum taksonomiyasiga ko'ra, ta'limning eng yuqori darajasi - baholash va tahlil qobiliyatidir. Yoshlarga nafaqat "nima yaxshi, nima yomon" deb o'rgatish, balki ular mustaqil ravishda internetdagi ma'lumotlarni baholay olishini ta'minlash zarur. Bu maqsadda media savodxonligi darslarini joriy etish tavsiya etiladi.

Uchinchi tamoyil - hamkorlik pedagogikasi. O'qituvchi, ota-ona va o'quvchining birgalikdagi muloqoti orqali raqamli xavfsizlik madaniyati shakllantiriladi. A.S.Makarenkoning jamoaviy tarbiya g'oyasidan kelib chiqqan holda, sinf jamoasida ijobiy raqamli xulq-atvor normalarini o'rnatish muhim ahamiyat kasb etadi.

To'rtinchi tamoyil - shaxsga yo'naltirilgan yondashuv. Har bir o'quvchining yoshiga, psixologik xususiyatlariga va raqamli savodxonlik darajasiga muvofiq differensiallashtirilgan ta'lim berish zarur. Kichik sinf o'quvchilari uchun o'yinli usullar, o'rta sinf uchun muhokama va loyiha usullari, katta sinf uchun esa tanqidiy tahlil va mustaqil izlanish usullari qo'llanilishi maqsadga muvofiq.

RAQAMLI SAVODXONLIK VA KIBERXAVFSIZLIK TA'LIMINING METODIKASI

Kiberxavfsizlik ta'limini maktab dasturiga integratsiya qilishning bir necha samarali yo'llari mavjud. Birinchidan, informatika darslari doirasida maxsus modullar yaratish. Namangan Davlat Texnika Universiteti 2-son akademik litseyi tajribasidan kelib chiqqan holda aytish mumkinki, "Axborot xavfsizligi asoslari" moduli o'quvchilarda onlayn xavf-xatarlarni tanib olish ko'nikmalarini sezilarli darajada oshirgan.

Ikkinchidan, loyiha-tadqiqot usuli. O'quvchilar guruhlarda haqiqiy hayotga oid kiberxavfsizlik muammolarini tadqiq etib, ularning yechimlarini taqdimot shaklida himoya qiladilar. Bu usul o'quvchilarning mavzuga qiziqishini oshiradi va amaliy ko'nikmalarni mustahkamlaydi.

Uchinchidan, simulyatsiya va rolli o'yinlar. O'quvchilarga fishing hujumining jabrlanuvchisi yoki mutaxassis roli beriladi va ular turli stsenariylar bo'yicha harakat qiladilar. Bunday interaktiv usul bilimlarning eslab qolinishini 70 foizgacha oshirishi ilmiy tadqiqotlar bilan isbotlangan.

To'rtinchidan, ota-onalar bilan hamkorlik. Maktabda ota-onalar uchun "Farzandingizni internetdan himoya qiling" mavzusida seminarlar, trening mashg'ulotlar va amaliy mashg'ulotlar tashkil etish muhim. Chunki yoshlarning internet xulq-atvori ko'p jihatdan uy muhiti va ota-ona nazoratiga bog'liq.

Beshinchidan, o'qituvchi malakasini oshirish. UNESCO ma'lumotlariga ko'ra, kiberxavfsizlik ta'limining sifati bevosita o'qituvchining raqamli kompetentsiyasiga bog'liq. Shuning uchun o'qituvchilarni muntazam qayta tayyorlash va ular uchun zamonaviy kiberxavfsizlik bo'yicha professional rivojlanish kurslarini tashkil etish zarur.

SAMARALI AMALGA OSHIRISH TAJRIBASI VA TAVSIYALAR

Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, kiberxavfsizlik ta'limida eng muvaffaqiyatli yondashuvni Finlyandiya, Estoniya va Janubiy Koreya maktablari namoyish etmoqda. Ushbu mamlakatlarda raqamli savodxonlik alohida fan sifatida o'qitiladi va axborot xavfsizligi bo'yicha bilimlar boshqa fanlar bilan uzviy integratsiyalashtirilgan.

O'zbekistonda ham so'nggi yillarda ushbu yo'nalishda muhim qadamlar qo'yildi. 2021-2022 yilda tasdiqlangan "Raqamli O'zbekiston 2030" strategiyasi doirasida maktab o'quvchilari uchun raqamli savodxonlikni oshirishga qaratilgan dasturlar ishlab chiqildi. Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirligi va Xalq ta'limi vazirligi hamkorligi asosida kiberxavfsizlik bo'yicha o'quv materiallar tayyorlandi.

Amaliy tavsiyalar sifatida quyidagilarni ko'rsatish mumkin:

- 1) Har bir maktabda "Raqamli xavfsizlik" to'garagi tashkil etish;
- 2) Informatika darslarida kiberxavfsizlik mavzulariga alohida soatlar ajratish;
- 3) Yillik "Kiberxavfsizlik olimpiadasi" o'tkazish;
- 4) Ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish qoidalarini sinfxona me'yorlari sifatida e'lon qilish;
- 5) O'quvchilar uchun ishonchli onlayn kiberxavfsizlik resurslarini tavsiya etish.

Xulosa

Yoshlarni internetdagi tahdidlardan himoya qilish - bu faqat texnologik muammo emas, balki chuqur pedagogik va ijtimoiy masaladir. Zamonaviy ta'lim tizimi bu vazifani hal etishda markaziy o'rinni egallashi zarur. Raqamli savodxonlik, tanqidiy fikrlash va onlayn xavfsiz xulq-atvor ko'nikmalarini shakllantirish - bu o'qituvchining asosiy pedagogik mas'uliyatlaridan biri bo'lishi kerak.

Kiberxavfsizlik tarbiyasi nafaqat informatika o'qituvchisining vazifasi, balki barcha fan o'qituvchilari, sinflar rahbarlari, maktab psixologlari va ota-onalarning birgalikdagi ishidir. Profilaktik ta'lim, hamkorlik pedagogikasi va shaxsga yo'naltirilgan yondashuv ushbu sohada eng samarali natijalarni beradi.

Mamlakatimizda kiberxavfsizlik ta'limini rivojlantirish, bu borada ilmiy-metodik bazani kengaytirish va xalqaro tajribani o'rganish - davlat ta'lim siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib qolishi lozim. Shundagina biz yoshlarni raqamli dunyoning barcha tahdidlaridan samarali himoya qila olamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining "Axborot xavfsizligi to'g'risida"gi Qonuni. - Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari milliy bazasi, 2022.
2. Mirziyoyev Sh.M. Raqamli O'zbekiston 2030 strategiyasi. Toshkent. O'zbekiston, 2021. 48 b.
3. Xoliqov A.A., Toshmatov N.A. Axborot xavfsizligi asoslari. Toshkent. Tafakkur, 2021. 312 b.
4. Yusupova M.R. Raqamli savodxonlik va yoshlar tarbiyasi. Toshkent: Fan va texnologiya, 2022. 156 b.
5. Qodirov B.X. Maktab informatika ta'limida kiberxavfsizlik: metodika va amaliyot. // Pedagogik ta'lim jurnali. 2023. № 4. B. 45–52.
6. Rahimov S.S. Yoshlarning internet qaramligi: psixologik-pedagogik tahlil. // Zamonaviy ta'lim. 2022. № 7. B. 33–41.
7. Nazarov F.I. O'smirlar va kiberbullying: maktabda profilaktika usullari. Namangan: NamDTU nashriyoti, 2023. 94 b.

8. UNESCO. Digital Literacy Framework for Youth Education. Paris: UNESCO Publishing, 2022. 110 p.
9. Kaspersky Security Network. Cyberthreats to Youth: Global Report 2023. Moscow: Kaspersky Lab, 2023. 78 p.
10. UNICEF. The State of the World's Children 2023: Technology and Children's Rights. New York: UNICEF, 2023. 200 p.
11. ITU (International Telecommunication Union). Global Cybersecurity Index 2023. Geneva: ITU Publications, 2023. 132 p.